

CENTRALISME MONÀRQUIC I RESPOSTA ESTAMENTAL: L'AMBAIXADA VALENCIANA DEL SENYOR DE CORTES (1667-1668)

*Mª Carme Pérez Aparicio
Universitat de València*

L'anàlisi de les relacions entre el rei i els distints regnes hispànics va cobrant dia a dia un major relleu, dins d'un context historiogràfic que concedeix a la història institucional i política l'espai merescut. Gràcies a aquest reviscolament van obrint-se pas noves perspectives, les quals permeten descobrir un panorama que en molts casos difereix notablement de la visió tradicional i en altres i quasi sempre matisa i enriqueix les aportacions anteriors.

El procés d'autoritarisme desenvolupat per la monarquia hispànica durant l'Època Moderna, adquireix en els territoris no castellans un fisonomia que té com a punts específics de referència el marc constitucional propi i el, cada vegada més patent, absentisme reial. Les relacions entre ambdós poders es dirimeixen en un marc ampli i complex, i a través de tota mena de mecanismes, tant els de caràcter institucional com els de tipus privat. Tradicionalment, els estudiosos del tema han dedicat una gran atenció al paper desenvolupat per les Corts forals com a contrapunt de l'autoritarisme reial, i, en conseqüència, han assenyalat la inequívoca significació d'unes convocatòries cada vegada més llunyanes. Pel que fa a l'àmbit valencià, la historiografia recent ha obert noves perspectives a aquest procés, incorporant l'estudi de les relacions entre monarquia i municipis, les actuacions del virreis, l'impacte de la creació i consolidació de la Reial Audiència, la trajectòria dels seus membres..., sense que amb això quedin esgotades totes les vies.

En tornar sobre el vell tema de les Corts valencianes, el primer que crida l'atenció és el considerable retard que ha patit i pateix el seu estudi, fins al punt que només les convocades el 1626 i el 1645 han estat tractades amb profunditat en data recent, i les de 1604 són ara objecte d'investigació. Les restants, mantenen encara a l'ombra dels arxius els seus processos i vicissituds. Si això passa amb la principal de les institucions forals, esdevé fàcil d'entendre el nivell insatisfactori que, encara avui, té el problema de les relacions entre el Rei i el Regne.

La present comunicació pretén ampliar la perspectiva d'aquest estudi, no a través de les esporàdiques reunions de Corts, sinó mitjançant els continus contactes de la monarquia amb els integrants de les Corts, és a dir els estaments. Les relacions directes entre Rei i Regne fora de les Corts són un vehicle de primera mà per a comprendre, en tota la seua complexitat, el procés esmentat, ja que, deixant a part les qüestions relatives a la modificació de la legislació, tots els aspectes fonamentals tractats a les assemblees parlamentàries –reparació de contrafurs, serveis, peticions diverses– apareixen reflectits a la documentació pertinent. Aquesta està constituïda, bàsicament, per la correspondència entre monarquia i esta-

ments conservada a l'Arxiu del Regne de València, dins la Sèrie *Real Cancilleria*, sota l'epígraf de *Cortes por Estamentos*, i es complementa amb la documentació de la Ciutat de València, car el Regne i la Ciutat són els més importants interlocutors forals.

Des de la conquesta del regne, per Jaume I, els tres estaments valencians, de manera conjunta i cadascun per separat, havien gaudit de total llibertat per a prendre acords i fer eleccions de persones a les quals es delegava la resolució de qüestions concernents les pròpies competències, sense que els ministres reials, o la Reial Audiència des de la seua creació, poguessin retallar aquesta facultat¹. Sempre i quan era possible, els contactes entre el monarca i els estaments se duïen a terme en el marc d'una relació epistolar o, si el tema exigia debat i negociació, mitjançant la participació del delegat reial que, a l'Època Moderna, és habitualment el virrei. Ara bé, quan se suscitava alguna controvèrsia i aquesta no trobava una eixida satisfactòria per als estaments per les vies habituals, el Regne, la Ciutat, o algun d'aquells, posava en marxa la tramesa d'una ambaixada que portava personalment a la cort els punts de vista i els interessos dels seus representants i urgia alhora una resposta positiva. Malgrat que no es conserven totes les actes de les reunions estamentals del període, coneixem la important tasca duta a terme per alguns ambaixadors dels estaments i de la Ciutat durant el regnat de Ferran II i els primers anys del govern de Carles I².

Tot i això, l'arribada d'ambaixadors no sempre era ben acceptada pel monarca. Deixant de banda els casos en els quals la delegació tenia l'encàrrec de transmetre al rei felicitacions per la seva entronització o per algun feliç esdeveniment familiar, en altres els missatgers eren portadors de les queixes motivades per les disposicions reials o reclamaven una reparació immediata de qualsevol greuge o contrafur que s'haguera comès per part dels ministres reials. En aquestes ocasions, l'arribada de l'ambaixador a la cort, anunciada amb la col·locació de les armes del Regne a la porta de la casa on s'albergava, servia per anunciar públicament les dissensions entre el monarca i un dels regnes de la monarquia.

Malgrat la pràctica secular de la tramesa d'ambaixades, aquestes anaren trobant majors obstacles en la realització, especialment per part dels virreis, a mesura que la política del *alter-nos* era, en molts casos, l'objecte de la denúncia. L'excusa era l'alt cost de la missatgeria. Potser tampoc no mancaren algunes tensions entre els estaments i els diputats de la Generalitat pel protagonisme polític dels primers, que s'atribuïren en exclusiva la representació del Regne³. És cada vegada més palès el caràcter prioritari que els estaments valencians tingueren des del punt de vista polític, però la manca total de recursos econòmics propis feia necessària la concurrència de la Casa de la Diputació. Les Corts de 1564 s'encarregaren de regular el mecanisme d'elecció dels ambaixadors del Regne; de manera que per tal que la Diputació es fes càrrec de les despeses era necessari que, després de feta la deliberació pels tres estaments, aquesta fóra aprovada per una Junta integrada, d'una part,

1. Així ho expressen els braços a les Corts de 1585, *Fur 89 Cortes Valencianas del reinado de Felipe II*, edició facsímil, introducció i índexs a cura d'Emilia Salvador Esteban, València 1973, pàg. 103. El *Fur 58* de les mateixes Corts feia esment que també els vasalls i súbdits del rei podien acudir a ell *quan pretendran algun agravi o per altra qualsevol raó*, pàg. 96-97. També es feia extensiu a les ciutats i viles reials.

2. BELENGUER CEBRIÀ, E., *València en la crisi del segle XV*, Barcelona, 1976. Com exemples, fem esment de l'ambaixada que el 1482 demanà a Ferran d'Aragó la introducció del sistema insaculatori per a l'elecció de càrrecs de la Ciutat de València, i la que remeteren els braços valencians el 1484 per oposar-se a la introducció de la Inquisició; per no esmentar la nombrosa bibliografia sobre l'aparició i el desenvolupament de les Germanies i la proliferació d'ambaixades a Carles I, entre les que no manquen les enviades pels mateixos agermanats, els quals utilitzaren profusament aquesta via. El mateix Viciàna posa en boca de Joan Llorens aquesta frase ben significativa: *No cabe en razón, ni leyes lo contradicen que no vayan los vasallos a su rey a suplicar por justicia y desagravios* VICIANA, M. de.: *Crónica de la Inclita y Coronada Ciudad de Valencia*, València 1564, edició facsímil, estudi preliminar i índexs a cura de Sebastián García Martínez, València, 1972-1983, IV, pàg. 16.

3. A propòsit, l'interessant article de GIMÉNEZ CHORNET, V. "La representatividad política en la Valencia foral" a *Estudios. Revista de Historia Moderna* núm. 18, València 1993 pàgs.7-28, on és recollida la bibliografia clàssica sobre el tema, les interpretacions més recents i el seu punt de vista, que comparteixo plenament.

per sis representants de cada estament, i d'altra, pels diputats, i restants oficials de la Casa de la Diputació. Estaments i Diputació tindrien una sola veu, respectivament, però, si no hi havia acord entre les dues parts, la decisió s'hauria de prendre en segona votació, per majoria de dos terços dels assistents. La persona o les persones designades com ambaixadors eren, en general, les mateixes que ja havien estat nomenades pels estaments i, com és lògic, l'elecció venia a recaure sobre algun membre de l'Església o la noblesa, fossin o no diputats. Felip II, arreplegant la iniciativa dels braços, acceptà la proposta, la validesa de la qual quedava limitada fins a la celebració de les properes Corts, si bé afegia que només en casos inexcusables calia procedir a la tramesa d'ambaixadors⁴.

Precisament, aquesta darrera postil·la, utilitzada abusivament pels virreis, per tal d'evitar-ne la tramitació, així com el caràcter temporal del fur de 1564, obligà els braços a dur de nou el tema a les Corts de 1585. Els valencians denunciaven, ara de forma contundent, la política obstruccionista dels lloctinents generals i reivindicaven la plena llibertat del Regne per acudir davant el rei en ambaixada, *con sia espècie de defensa*. Demanaven, així mateix, una modificació del sistema de votació en segona volta, de tal forma que els membres de la Diputació i dels estaments fossin iguals en nombre. També se feien ressò de la preocupació reial per limitar les despeses encomanant la missió a una sola persona. En el decret corresponent, Felip II acceptava en general la proposta, alhora que tractava de salvaguardar la figura del virrei, establint que, abans de ser tramesa a la cort, els estaments devien acudir al lloctinent general en demanda del remei oportú i, passats deu dies sense que aquest donara una resposta satisfactòria, podria posar-se en marxa. En aquesta ocasió no s'establien limitacions temporals ni de cap altra mena, per la qual cosa aquests mecanismes romangueren vigents fins a l'abolició del règim foral⁵.

D'altra manera, els braços sol·licitaren, i aconseguiren, del rei que els estaments poguessin disposar cada any de recursos propis per tal de fer front a les despeses realitzades a la ciutat de València en defensa dels Furs i Privilegis, per a la qual cosa la Diputació els havia de facilitar una partida de 300 lliures anuals. Hom podria pensar que aquest era el primer pas per obtenir assignacions més importants, així com una certa autonomia respecte a la Diputació de la Generalitat; però l'esmentada quantitat restà fixa durant l'època foral⁶.

Després d'un intent, frustrat, a les Corts de 1604, d'ampliar el nombre d'ambaixadors i els recursos disponibles⁷, les Corts de 1626 tornaren a denunciar l'actitud negativa dels virreis i arribaren a demanar que totes les disposicions en aquest sentit fossin considerades nul·les *ipso facto*⁸; petició, aquesta, que fou ratificada per Felip IV, així com tot allò pactat a les Corts de 1585. Fins a 1645 la comissió paritària interestamental que decidia la declaració de contrafur o la tramesa d'ambaixador i concorria després amb la Casa de la

4. *Cortes valencians del reinado de Felipe II ...*, Fur 94, pàg. 34-35. El fet que aparegui ara una reglamentació sobre les ambaixades no vol dir que aquesta pràctica s'introdueixi a partir d'aquests moments, àdhuc per demanar la reparació de greuges i contrafurs. Cal, doncs, revisar algunes afirmacions fetes en aquest sentit. FERRERO MICÓ, R. "Greuges y contrafueros en el derecho valenciano" en *Dels furs al Estatut. Actes del I Congrés d'Administració valenciana. De la Història a la Modernitat*, València, 1992. pàgs. 285-292. V. Giménez Chornet ofereix, al treball esmentat, alguns exemples més de la tramesa d'ambaixades, per part de la Ciutat i dels estaments, per denunciar contrafurs i, més concretament, al regnat de Carles I.

5. *Cortes valencianas del reinado de Felipe II ...*, Fur 58, pàgs. 96-97 i Fur 89, pàg. 103. Sobre l'aplicació de la normativa aprovada a les Corts de 1564 i 1585, és interessant el treball de SALVADOR LIZONDO, M.D. "Observancia de los fueros en la época de Felipe II" a *Dels furs a l'Estatut...* pàgs. 293-297.

6. *Cortes valencianas del reinado de Felipe II ...*, Fur 59, pàg. 97. V. també el Fur 138, pàg. 114.

7. *Las Cortes valencianas de Felipe III*, edició facsímil, introducció i índexs a cura de Eugenio Ciscar Pallarés, València, 1973, Fur 104 i 105, pàgs. 56-57. En aquestes Corts, els braços denunciaren com a contrafurs les disposicions fetes per entrebancar les ambaixades trameses per la Ciutat de València, Cap. 17, pàg. 24. Al mateix temps reclamaren la no ingerència del lloctinent en aquest tipus d'ambaixades, Fur 60, pàgs. 45-46, així com igual llibertat per a les altres ciutats i viles reials, Fur 222, pàg. 97-98.

8. *Cortes del reinado de Felipe IV. Cortes valencianas de 1626*, edició facsímil i índexs a cura de Dámaso de Lario Ramírez, València, 1973, Fur 19, pàg. 19.

Diputació per a fer-la efectiva, es formava en cada ocasió, prèvia deliberació de cada estament; però, a partir d'aquesta data, la constitució amb caràcter permanent de la Junta per l'Observança dels Furs fa recaure en aquesta la decisió inicial. Així, sense introduir novetats substancials, la resposta estamental era més ràpida i eficaç. A més a més, era establert un nou impost, sobre els naips, per al pagament de les ambaixades⁹.

D'aquesta manera, el Regne comptava amb mecanismes de defensa de la legalitat en cas de ser vulnerada, sense esperar la convocatòria de Corts per obtenir la reparació. També la monarquia utilitzava els estaments per obtenir ajuts econòmics i serveis fora de Corts. Són coneguts els acords estamentals, de 1572 i 1584, de destinar en cada ocasió 100.000 lliures de la Generalitat a la defensa de la costa; una quantitat que sobrepassava amb escreix la destinada habitualment. Més significatiu fou el donatiu voluntari demanat als estaments el 1601 i que proporcionà al monarca 387.075 lliures. En aqueixa ocasió no es tractava de resoldre l'anguniós problema de la seguretat del País Valencià, sino de pal·liar el greu dèficit de la hisenda reial, encara que tot fa pensar que aquest servei va anar condicionat a la celebració de Corts, les quals, finalment, foren convocades el 1604¹⁰. Així, doncs, reparació de greuges i contrafurs i petició de serveis, dos dels continguts més rellevants de les Corts, tenien, fora d'aquestes, vies habituals més o menys freqüents de resolució. Això sí, ni el monarca acceptava sistemàticament les reclamacions del Regne, ni aquest responia positivament a totes les peticions d'ajut que el rei li feia arribar. I això passava tant dins com fora de les Corts. És més: el caràcter voluntari dels serveis fora de Corts constituïa, en boca dels estaments fins a l'abolició del règim foral —per Felip V—, l'argument de major pes que podia ésser utilitzat per aconseguir, també fora de Corts i de manera ràpida, la reparació de la legalitat vulnerada, sense esperar la sempre ajornada convocatòria.

L'estudi de l'ambaixada del senyor de la baronia de Cortes, duta a terme el 1667 i el 1668, és utilitzada ací com a pretext per aprofundir en aquesta problemàtica. Són moltes les que són realitzades al llarg dels segles XVI i XVII, però finalment ha estat seleccionada aquesta, per diferents raons. En primer lloc, per tractar-se del període posterior a les Corts de 1645, data que una lectura precipitada dels resultats pot fer creure que és quan se segreuen de les Corts les competències relatives als contrafurs i serveis i que la creació de la Junta del Servei constituïa no sols una novetat sinó la claudicació incondicional del Regne, el qual restarà inermes sense mecanismes de defensa per a frenar l'autoritarisme monàrquic. A més a més, de totes les ambaixades realitzades durant el regnat de Carles II, aquesta, duta a terme durant la regència de Marianna d'Àustria és, a part de les més interessants en quant a les reclamacions presentades a la cort, el motiu fonamental de la reclamació feta pel Regne en ésser considerat com el contrafur més greu dels comesos des de la unió de Ferran i Isabel I, finalment, perquè la resposta insatisfactòria de la regina fou la raó adduïda pels estaments per tal de negar-se a acceptar una petició de servei. Tots aquests factors ens permetran valorar quin és l'estat de les relacions entre la monarquia i el Regne després de 1645 i comprovar el grau de resposta i de defensa foral enfront del centralisme reial. No oblidem, d'altra banda, que aquests són precisament els anys que don Juan José de Austria intentà capitalitzar el descontentament polític dels territoris de la Corona d'Aragó per a obtenir un major protagonisme.

La causa que donà lloc al conflicte se suscità el juny del 1667, quan arribà a València la notícia que don Manuel Ponce de León y Cárdenas, en nom de la seua dona, doña María Guadalupe Lancáster, duquesa de Aveiro y Maqueda, havia intentat prendre possessió del marquesat d'Elx, en aplicació d'una sentència de la *Cámara de Castilla* que dirimia al seu

9. *Cortes del reinado de Felipe IV. Cortes Valencianas de 1645*, edició, estudi preliminar i índexs a cura de Lluís Guia Marín, València 1984, Fur 21 al 28, pàgs. 217-218.

10. Hom pot veure la comunicació presentada en aquest mateix Congrés per M. Lluïsa Muñoz Altavert.

favor el plet per a la successió dels vincles de Maqueda i Elx. Com que l'esmentada *Cámara* mancava de competències en el territori valencià, els estaments es mobilitzaren ràpidament davant el que constituïa una vulneració dels Furs.

Abans de continuar, però, cal referir breument els antecedents. La vila d'Elx i el lloc de Crevillent havien estat alienats del Reial Patrimoni el 1470, a favor de don Gutierre de Cárdenas, això donà lloc a l'aparició immediata d'un moviment antisenyorial, de gran intensitat i llarga durada, puix que no acabarà fins a la dissolució del règim senyorial. Don Gutierre de Cárdenas i la seua dona, doña Teresa Enríquez, varen establir, el 28 de gener del 1503, un vincle amb aquests béns, així com sobre les viles castellanques de Maqueda, Torrijos, San Silvestre i altres¹¹. Aquests vincles varen quedar vacants, per mort de don Francisco de Cárdenas Manrique de Lara, el 30 d'abril del 1656, donant pas a una nova desclosa de violència i a un litigi per la successió que vingué a coincidir amb el llarg procés de reversió a la Corona que seguia la vila d'Elx¹². El contenciós enfrontava, d'una part, don Antonio de Cárdenas Manrique de Lara y Mendoza, marquès de Cañete i duc de Nájera, representat pel seu pare, don Alonso Fernández de Velasco, conde de Revilla, i d'altra doña Maria de Cárdenas i Manrique de Lara, duquessa de Torres Novas, i a la seua mort el seu fill don Raimundo Manuel de Lancaster Cárdenas Manrique de Lara, duc d'Aveiro, i després d'aquest la ja mencionada doña Maria Guadalupe, sa germana. El litigi es seguia davant la *Cámara de Castilla*, però com que el vincle d'Elx es trobava en territori sotmès a la jurisdicció de la Reial Audiència de València, el marquès de Cañete havia introduït plet en aquesta i havia demanat al *Consejo de Castilla* la remissió del mateix pertocant el vincle d'Elx.

Existia, a més a més, un altre plet sobre la propietat d'Elx al Consell d'Aragó, instat pel municipi que reclamava la devolució a la Corona. Precisament uns anys abans, el novembre del 1663, Felip IV havia decidit retirar el fisc reial de totes les instàncies relatives a l'estat d'Elx, la qual cosa, si bé salvaguardava el dret que poguera tocar als vasalls, als qui de fet el fisc coadjudava, venia a constituir un triomf important per als pretenents. De fet, aquests recompensaren la reial disposició amb el consentiment oportú per a que el rei poguera prendre 37.000 escuts de deu reals cadascun, moneda de València, de la quantitat produïda pel segrest de les rendes senyorials¹³.

Amb referència al plet successori, la *Cámara de Castilla* havia denegat la petició, del marquès de Cañete, de remetre a València la part corresponent a Elx i rebutjava els arguments a favor d'aquesta petició, com eren l'origen distint i separat dels estats d'Elx i Maqueda, més antic el primer i, per tant, distint, si bé els dos havien estat vinculats amb un mateix acte jurídic, així com la manca de competències del *Consejo de Castilla* i la consegüent nul·litat d'una resolució al respecte:

“ Dice que por la diversidad de los Reynos y Jurisdicciones y Fueros y Leyes, por donde el Reyno de Valencia se gobierna y determinan pleitos, no se puede litigar aquí en el Consejo de

11. IBARRA Y RUÍZ, P.: *Historia de Elche*, Elche, 1895. Hi ha edició facsímil, València 1982, pàgs 118 i ss. RAMOS FOLQUÉS, A. *Historia de Elche*, Elx, 1970, reproduïx el document de donació, fet per Isabel de Castella el 1470, d'Elx i Crevillent; ella ho havia rebut de Joan II, com a garantia del pagament del dot, pàgs. 151-153.

12. La vila d'Elx respongué, a la mort del senyor, amb una nova onada d'aldarulls contra el domini senyorial i els seus símbols; raó per la qual Felip IV donà instruccions al virrei, duc de Montalto, el 27 d'abril del 1657, per a que enviés a Elx don Lorenzo Mateu, amb les companyies de cavalls, per tal de castigar els culpables, administrar justícia i restituir l'autoritat dels ducs. Li ordenava, també, procedir contra els jurats i li ofería l'ajut del bisbe d'Oriola. Arxius del Regne de València (A.R.V.) *Real Cancilleria*, reg. 591, fol 94v-96r.

13. Així ho comunica el rei al regent de la Lloctinença i Capitanía General del Regne de València, don Basili de Castellví i Ponce, el 4 de novembre del 1663. Felipe IV manifesta, també, que els drets de la Corona no han de quedar perjudicats; però, de fet, si el Fisc Reial s'apartava de totes les instàncies judicials difícilment podrien defensar-se els interessos reials, i de rebot, els de la vila. A.R.V. *Real Cancilleria* reg. 590, fol 421r-422r. I havia estat la vila d'Elx la que havia demanat, el 6 de maig del 1656, a la Reial Audiència, el segrest de la jurisdicció i les rendes, a causa de la mort, sense successor, del darrer duc. Arxius Municipal d'Elx (A.M.E.) signat. 11/13-1.

*Castilla) sobre la thenuta de dicho marquesado del Helche y demás lugares, jurisdicciones y bienes que están en dicho Reyno de Valencia, mayormente siendo la fundación tan principal quanto a ellos que en quanto a los de Castilla. Y assí, aunque el Consejo determine el pleyto en thenuta no obrará lo que aquí se juzgare effecto alguno en dicho Reyno, debiéndose litigar a ella de nuevo*¹⁴.

Finalment, el 17 de maig del 1664, fou feta pública sentència de la tenuta de la *Cámara de Castilla* sobre l'estat de Maqueda i dels que hi anaven units i incorporats¹⁵, subtilesa, aquesta, amb la qual la *Cámara* arreplegava els arguments que justificaven la seua intervenció en tots dos estats. Es declarava a favor de doña Ana María de Cárdenas, duquessa de Torres Novas, ja difunta, i, per ella, al seu fill, don Raimundo de Lancaster y Cárdenas, qui va acudir al Consell d' Aragó per demanar el despatx corresponent per poder executar-la i prendre possessió real, però aquest no li havia estat lliurat. Per eixa raó, el 4 de juny del 1664 demanava, de bell nou, la intervenció del *Consejo de Castilla* per poder executar la sentència, amb l'argument que *siendo el dicho marquesado de Elche en el de Maqueda y éste el principal, juntamente se le dio a mi parte la thenuta de uno y otro*. El Consell de Castella, però, es va abstenir d'anar més enllà, per tal d'evitar una confrontació directa amb el d'Aragó, i es limità a respondre: *El duc de Abero y Maqueda usse de la executoria de thenuta del Consejo y siga su justicia como viere que le convenga*¹⁶.

Efectivament, el problema que tenia plantejat el duc d'Avero era no sols que la sentència poguera ser recorreguda adduint la manca de competències del Consell de Castella, sinó que a més a més qualsevol ordre o despatx d'altres Consells no podia ser executada a la Corona d'Aragó sense la *sobrecarta* d'aquest Consell, el qual –tot apunta a pensar-ho– es negava a facilitar-la. Precisament el 1663 Felip IV s'havia adreçat al virrei de València, el marquès de Camarasa, per ordenar-li l'observança estricta d'aquest requisit, sense faltar a ell *por ningún pretexto*, ja que donaria lloc a *novedad contraria a las disposiciones de los Fueros*¹⁷.

Tot just quan, l'any 1667, el duc d'Aveiro, probablement cansat d'esperar la *sobrecarta* necessària, intentà prendre possessió de l'estat d'Elx, la Junta per l'Observança dels Furs reaccionà amb celeritat. El dia 19 de juny es va procedir a la declaració de contrafur i s'acordà la tramesa d'una ambaixada a la regina, en demanda de reparació, així com donar els deu dies preceptius al virrei, el marquès de Leganés. La manca de resposta d'aquest abocà a l'elecció d'ambaixador per part de l'esmentada Junta estamental, la qual, no sense certes dificultats, aconseguí posar-se d'acord sobre la proposta de designar a don Lluís Pallàs i Vallebrera, senyor de Cortes¹⁸. Els obstacles per ratificar el seu nomenament continuaren en la reunió celebrada a la Casa de la Diputació el 16 de juliol, on fou necessari esperar fins la quarta votació per a obtenir els vots mínims exigits –22 de 33– i poder dur a terme la representació¹⁹.

14. A.R.V. *Real Cancilleria* reg. 542, fol. 148r. Amb data 12 de abril del 1660, la *Cámara de Castilla* havia dictat *auto* denegant la petició del marquès de Cañete: *no ha lugar por aora*. Uns dies després, el 27 d'abril, aquest pretendent demanava la revocació de l'esmentat acte, que fou ratificat, de nou, el 19 de juliol del mateix any.

15. Respecte a la propietat, la sentència remetia a la *Chancilleria* de Valladolid, *Ibid*.

16. *Ibid.*, fol. 160v-160bis v.

17. A.R.V. *Real Cancilleria*, reg. 590, fol. 416r-416v. Còpia de la lletra adreçada pel rei al virrei, de data 11 de setembre de 1663.

18. La declaració de contrafur es produí en la Junta de 19 de juny. En dies posteriors i al llarg del mes de juliol continuaren les reunions per nomenar ambaixador, fins arribar a un acord el 16 de juliol. A.R.V. *Real Cancilleria*, reg. 542, fol. 125v-126r, 127v-129v; 163r-168v.

19. A.R.V. *Generalidad* reg. 3199, fol. 82r-83v i 85v-87v. La documentació no aporta les raons que podia haver-hi. El senyor de Cortes havia estat nomenat, el 10 de juny anterior, caixer de gros de la Ciutat de València i formava part d'una junta encarregada, en el marc de la mateixa Ciutat, de seguir els plets contra el duc de Sogorb. Tot apunta a pensar que es tractava d'una persona molt activa, políticament. Arxiu Municipal de València.(A.M.V.) *Manual de Consells*, reg. 199, fol. 141 v i ss. El 1671 fou promocionat a una plaça de ministre. A.R.V. *Real Cancilleria*, reg. 543, fol. 260v-261r.

Potser cal atribuir a la ralentització de l'activitat política de la cort o la seua sortida de Madrid durant l'estiu, el fet que l'ambaixada no es posarà en marxa fins a l'11 de setembre. Aquest parèntesi no fou pas desaprofitat per la Junta d'Elets de Contrafurs, la qual va procedir a incorporar el contrafur comès pel marquès d'Astorga, que havia estat virrei, quan va ordenar l'execució de dos homes. Així mateix fou nomenada una comissió per reconèixer una llarga sèrie de Pragmàtiques amb la finalitat d'apuntar totes les disposicions contràries als Furs. Fou així com el 22 d'agost s'eixamplava la denúncia als capítols 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 i antepenúltim de la Pragmàtica publicada pel comte d'Oropesa el 29 de desembre de 1647 i la Pragmàtica publicada el 24 de gener de 1654 pel virrei duc de Montalto²⁰.

Amb tot aquest bagatge de reclamacions abandonà la ciutat de València don Lluís Pallàs, l'11 de setembre del 1667. Mentrestant, la Junta de Contrafurs continuà les sessions per tal d'incorporar noves reclamacions. El 16 de setembre procedia a denunciar, com a contrafurs, les creacions i nominacions d'alguzirs i comissaris, el portar vares els conjunts dels alguzirs reials exercint son ofici els principals, l'enderrocament de les cases de diversos particulars sens precedir processos ni sentències, una sèrie d'actuacions antiforals del virrei marquès de Camarasa i l'execució decretada pel virrei marquès de Leganés en la persona de don Ramon Sanz²¹. Es tractava, doncs, de donar eixida a totes les reclamacions pendents amb la idea de reforçar les exigències dels valencians i potser també aprofitar la debilitat del govern de la monarquia.

La resposta de la regina, formulada a través dels ministres reials, fou, en primer lloc, la de tractar de rebaixar el rang de l'ambaixador i tractar tot seguit de neutralitzar la reclamació sobre la sentència de la *Cámara de Castilla* –la més important, sens dubte– amb l'anunci d'un dictamen favorable a ella del Consell d'Aragó. Anem per parts, però. Just d'arribat a Madrid, l'ambaixador demanava instruccions a seguir sobre la dificultat de col·locar el dossier i les armes del Regne a la porta de la seva posada. Aquesta era la pràctica habitual dels representants de les Diputacions forals, però tot fa pensar que Pallàs havia trobat problemes pel fet que, si bé representava el Regne de València, no era membre de la Diputació. La Junta oferia al senyor de Cortes els arguments que havia de fer valer per donar a la seua missió el nivell que li pertocava. En resum, l'ambaixada dels estaments, acordada junt amb la Casa de la Diputació, representava més amplament el Regne que no pas aquesta darrera. A més a més, la composició de cada Junta estamental de les que emanava la Junta de l'Observança dels Furs era, des de el punt de vista de la representació, molt més àmplia que la Diputació de la Generalitat. En altres territoris, com Aragó, la representació del Regne fora de Corts residia en els diputats, però no era el cas del Regne de València, representat pels estaments, de manera que les preeminències no es devien als seus ambaixadors per ser o no diputats, sinó per representar el Regne. És més, la Ciutat de València sempre havia utilitzat el dossier i les armes pròpies i no era raonable *prohibir al tot que és més, lo que se li permet a la part que és menys*. En fi: se li ordenava que fera ostentació de la més alta representativitat i que prèviament, per cortesia, comunicara aquestes raons al vice-canceller. En cas de ser contrari, havia de redactar un memorial i lliurar-lo a la regina, prèviament a qualsevol altre negoci²².

A finals de setembre, quan l'ambaixador estava a punt de lliurar a la regina els memorials del Regne, se li féu arribar la notícia que el Consell d'Aragó havia resolt concedir la *sobrecarta* demanada pel duc d'Aveiro, en un clar intent de neutralitzar les reclamacions

20. A.R.V. *Real Cancilleria*, reg. 542, fol 169r- 172v

21. *Ibid.*, fol. 176r- 177r; 200r- 204r. Algunes d'aquestes reclamacions estaven pendents des de la dècada dels quaranta i havien estat denegades per Felip IV.

22. *Ibid.*, fol. 180r- 181v. És tracta d'una controvèrsia recurrent, potser alimentada des de la mateixa Casa de la Diputació. Vd. el treball de V. Giménez Chornet, esmentat en la nota 3.

valencianes. Pallàs va reaccionar ràpidament, en demanar la suspensió del dictamen fins a ser oït en ambaixada, la qual cosa pogué fer els primers dies d'octubre. Tot pareix indicar que l'audiència amb la regent no va oferir resultats immediats ni favorables i, per contra, va donar lloc a un nou motiu de desaprovació quan Marianna d'Àustria remeté el memorial i els papers de contrafurs presentats per Pallàs a la Junta de Competències que es reunia a casa del comte de Peñaranda i no al Consell d'Aragó. En assabentar-se els estaments d'aquestes novetats varen demanar la intercessió del virrei i recomanaren a l'ambaixador insistir en les queixes formulades, en especial fins a obtenir que el Suprem Consell d'Aragó es fes càrrec d'informar sobre les denúncies de contrafur, perquè el contrari seria donar motiu per declarar-ne un altre²³.

Un mes després res no havia canviat. No pot estranyar-nos, doncs, que fos la Junta de Govern de la monarquia la que, contra totes les normes, dictaminara, amb la conformitat de la regina, que no era procedent la reclamació valenciana, encarregant tot seguit al Consell d'Aragó, que no havia pogut pronunciar-se sobre les matèries, la redacció dels despatxs pertinents. Tal cúmul d'irregularitats causaren l'estupor de la Junta de Contrafurs quan se n'assabentà, a mitjans de novembre. En definitiva, noves queixes al virrei i ordre a l'ambaixador de sol·licitar segona audiència a Marianna d'Àustria en demanda de reparació a un comportament que *toca en lo viu de nostres lleis*²⁴. El poc tranc de la Junta de Govern no sols la situava enfront dels estaments valencians, sinó que també col·locava en una situació molt compromesa el Consell d'Aragó.

La pressió exercida pels estaments valencians a través del baró de Cortes era compartida pel duc de Nàjera i per la vila d'Elx, si bé per motius diferents. En el cas del primer perquè la reclamació institucional se centrava exactament en el punt de la jurisdicció, tal com ell havia al·legat al llarg de tot el procés, és a dir la manca de competències de la *Cámara de Castilla*. Pel que fa a la vila d'Elx, que havia mogut plet d'incorporació a la Corona, perquè la revocació de la sentència ja pronunciada i la remissió del plet successori al Consell d'Aragó li permetria guanyar temps en la seua reclamació²⁵. Els estaments mantingueren correspondència amb tots dos²⁶, si bé manifestaren sempre que els guiava la conservació dels Furs, exclusivament, *perque lo contrari seria donar lloc al més mal exemplar que li havia succehit des de que fou unit ab lo de Castilla*²⁷. Les raons per expressar-se amb tanta rotunditat eren òbvies. No es tractava, com tantes altres voltes, d'ignorar o malinterpretar la legislació foral. La intervenció de la *Cámara de Castilla* respecte a la possessió de les viles d'Elx i Crevillent, universitat de Sant Joan d'Elx, baronies d'Asp i Planes i lloc de Patraix no sols era una ingerència en un àmbit que quedava fora de les seues competències, sinó que, com és lògic, la sentència dictada ho havia estat en aplicació de la legislació castellana i, més en concret, de l'article 45 de les lleis de Toro que regulava el *mayorazgo* castellà, tan diferent de la legislació valenciana sobre vincles. Clar i ras, s'havia aplicat la legislació castellana a un territori no castellà.

23. *Ibid*, fol 181v- 185r. La missiva d'11 d'octubre que contenia aquestes instruccions a l'ambaixador no arribà al seu destinatari. Per assegurar la comunicació fluïda entre el Regne i Pallàs fou necessari recórrer al secretari del Consell d'Aragó, Pérez Roca, fol 185r- 185v.

24. Acord de la Junta de Contrafurs de 22 de novembre, en resposta a la missiva de l'ambaixador, del dia 16. *Ibid*, fol. 192v- 196r.

25. La vila d'Elx havia seguit amb gran consternació la marxa dels esdeveniments i es mostrà decidida a impedir la possessió del duc d'Aveiro. Al Consell General celebrat el 21 de juny del 1667 s'acordà revocar el síndic i els advocats que tenia a València, nomenar-ne d'altres i donar-los poder per oposar-s'hi. Guanyar temps significava també mantenir-se sota la jurisdicció reial, és a dir del lloctinent d'administrador, per Sa Magestat, de la jurisdicció civil i criminal, don Josep Caro Maza de Lizana. A.M.E. *Contestador de Consells*, anys 1663- 1668, s.f.

26. Ha estat possible rastrejar la presència del duc de Nàjera a Elx i València per aqueixes dades. A.M.E., signat. II 57/76. També A.M.V., *Manual de Consells*, anys 1667-1668, reg. A. 119, 20 de juliol del 1667, fulla sense foliar entre folis 169 i 170.

27. A.R.V., *Real Cancilleria*, reg. 542, fol. 196v- 198r.

La regina sabedora de l'oposició tan ferma al dictamen de la Junta de Govern²⁸, i abans que el Consell d'Aragó elaborara el despatx, comunicà als estaments, amb lletra de 14 de desembre del 1667, l'acceptació d'algunes de les peticions formulades per l'ambaixador, en un clar intent de recuperar una certa credibilitat i de no exasperar els seus interlocutors. En concret, reconeixia que algunes de les actuacions del marquès de Camarasa, del marquès d'Astorga i del marquès de Leganés havien estat contràries als Furs, i declarava no ser voluntat reial contravenir les lleis valencianes²⁹. Quedaven, així, resoltes satisfactòriament algunes de les reclamacions, però en mancaven d'altres per resoldre i sobretot la més important, raó per la qual l'ambaixador restà a la cort, en espera de respostes concretes sobre les qüestions pendents. Transcorregué el mes de gener i part del de febrer sense novetats. El Consell d'Aragó continuava sense pronunciar-se i el Regne restava cautelosament a l'espera de posar en marxa els mecanismes previstos a les Corts de 1645 per a la resolució de contrafurs, mecanismes segons els quals, passats tres mesos hàbils des que fóra formulada la denúncia de contrafur sense haver obtingut resposta, quedava *ipso facto* declarada a favor del Regne.

Quasi a punt d'acomplir-se el termini assenyalat, la Junta de Contrafurs posà en marxa una ofensiva total per tal d'obtindre els seus objectius. Així, el 14 de febrer del 1668 va donar instruccions al senyor de Cortes per a que computara el temps transcorregut des de la presentació de la denúncia i, cas d'haver acabat el termini, donara a entendre que amb això el Regne havia assolit el seu propòsit i demanara tot seguit nova audiència a la regina per tal que aquesta declarara formalment preservats els Furs. Al mateix temps, se li encomanava una gestió prop del comte de Paredes, virrei electe, a qui, amb una lletra de felicitació, havia d'insinuar els inconvenients que comportaria una resolució negativa amb miras a la concessió d'un servei per la facilitat que en açò pot haver per lo "*nemine discrepante*" del estament militar. D'aquesta manera, apareixia, ara formulada de forma explícita, la positura de condicionar l'oferta de tropes a l'anul·lació del contrafur. També la Junta de Contrafurs va considerar la possibilitat de constituir-se en part davant la Reial Audiència i impedir l'execució de la sentència, però aquesta opció fou desestimada i de moment deixada a la iniciativa de les parts interessades³⁰.

També a la cort hi havia signes d'una major activitat. El dia 11 de febrer Marianna d'Àustria signava una altra lletra, per la que donava resposta a alguns dels contrafurs que encara restaven pendents, si bé es mostrava contrària a acceptar les reclamacions regnícòles, amb arguments ja repetits anteriorment³¹. Aquesta notícia, que arribà a coneixement dels electes de contrafurs el dia 28, causà gran decepció. Segurs de les raons legals que els assistien, denunciaven l'intent de la monarquia de tractar d'evitar així la tramesa de futures ambaixades amb el menyspreu de la legalitat. Restava encara per conèixer la resposta sobre el contrafur d'Elx, però el desànim era patent. Els electes estaven disposats a seguir fins al final, però també volien mostrar la desaprovació de la política reial, raó per la qual comunicaren al baró que iniciara els preparatius per tornar a València, alhora que tornaven a for-

28. També per part del municipi d'Elx, que havia decidit, en Consell General celebrat el 4 d'octubre, donar instruccions al síndic a Madrid, don Juan Vaello de Llanos, per a que instés la declaració de la causa de reversió a la Corona, com a últim remei per contradir la sentència a favor del duc d'Aveiro. A.M.E. *Contestador de Consells*, anys 1663-1668, s.f.

29. A.R.V., *Real Cancilleria*, reg. 542, fol. 200r-204r. Marianna d'Àustria justificava, malgrat tot, l'exili aplicat sense procés judicial per l'ús de la potestat política i econòmica. Quedaven pendents, perquè la regina no es pronunciava a propòsit, els contrafurs d'Elx, dels algtzirs i de les Pragmàtiques sobre jocs.

30. *Ibid.*, fol. 214v-215v. En la sessió celebrada el 21 del mateix mes, atès que cinc dies després es complien els noranta dies hàbils ja esmentats, s'acordà atorgar a Pallàs poders per fer qualsevol instància judicial a l'efecte d'obtenir automàticament la declaració favorable al Regne. *Ibid.*, fol. 219r-220r.

31. Es tractava de la Reial Pragmàtica de 25 de desembre del 1647, la demolició de cases de particulars sense haver fet processos i l'augment del nombre d'algtzirs. *Ibid.*, fol. 217r-217v, on hi ha la Reial Lletre.

mular velades amenaces respecte a la concessió d'un nou servei... *y podrá ser que tots eixos senyors ministres hachen errat lo concepte. en entendre que se ha de conseguir lo servei a vista de les desconsolacions que pateix lo Regne*³².

La retirada del senyor de Cortes fou decidida, finalment, en sessió de la Junta d'Elets de Contrafurs de 12 de març, a la vista de les dolentes notícies que aquest havia transmès en lletra del dia 7. Se li ordenava despedir-se de la regina i presentar-li un nou memorial que reflectís el descontentament del Regne en termes molt rigorosos: *...resta este Regne entenent de que ya no té Furs ni Privilegis, que ab tanta sanch derramada per sos naturals en servei de la Real Corona y ab serveis tan repetits fets per este Regne a Sa Magestat y sos antecessors havia conseguit, per singulars mercès de aquells ab contractes jurats*. Nogensmenys, s'acusava a la regina d'haver violat els pactes.

Quasi de manera simultània, l'11 de març, Marianna d'Àustria s'adreçava, per fi, al Regne pronunciant-se sobre el contrafur d'Elx. Com era previsible, declinava acceptar la reclamació dels estaments. Les raons adduïdes eren molt subtils. No procedia declarar-lo contrafur perquè aquest sols tenia lloc quan se procedia de fet contra els Furs, i no era aquest el cas. Tot al contrari. S'havia actuat per via de justícia i, en conseqüència, era imprecident la reclamació. Dit d'altra manera, la regina remetia el Regne a la via judicial per exigir la reparació. A més a més, coneixedora de la intenció d'aquest de retirar l'ambaixador, s'avançava a aquesta decisió ordenant-ne el retorn³³.

El darrer dia de març tornà a València don Lluís Pallàs i Vallebrera, després de 204 dies d'absència i d'haver despès 2.133 lliures i 2 sous per tots conceptes. No acabaren ací, però les actuacions estamentals sobre la qüestió. Malgrat les amargues consideracions que havien fet sobre la manca de respecte pels Furs practicada per la monarquia, decidiren continuar emprant tots els mecanismes que la legislació foral posava al seu abast per fer valer els drets regnícoles enfront del poder central.

En aquest sentit, cal esmentar, en primer lloc, la ferma negativa a concedir un nou servei. Precisament el 6 de juny del 1667, poc abans d'esclatar el conflicte, la regina s'havia adreçat als estaments per comunicar-los que l'exèrcit francès anava a llançar una ofensiva sobre els Països Baixos, raó per la qual els demanava ajut. Al llarg d'aqueix mes i del següent, l'estament militar es va reunir en diverses ocasions, sense arribar a cap acord, ni tan sols quan una nova lletra de la vídua de Felip IV comunicava el trencament de la pau amb França. Aquest silenci per resposta és ben probable que tinguera com a marc de referència les difícils relacions entre regina i Regne a propòsit del contrafur d'Elx. És més: el virrei, marquès de Leganés, amb lletra de 26 de juliol del 1667 dirigida a don Francisco Izquierdo de Berbegal, advertia que només una resposta favorable a la denúncia de contrafur formulada pels estaments mouria a aquests a acceptar el servei, *...siendo más cierto que en lograr los estamentos estas pretensiones consiste únicamente la concesión de la recluta del Tercio que tanto se necesita,....que les es tan sensible qualquier caso que no les parezca tan medido a los fueros como desean, pareciéndome puedo alargarme a asegurar a vuestra merced que no sólo se conseguiría lo que he dicho, pero que con el ejemplar de lo que an echo los Reynos de Aragón y Cataluña en esta ocasión, se avian de exponer estos naturales a adelantarse a más, como lo han echo siempre*. Resulta clar que en demanar una resposta favorable de la regina, el virrei estava també justificant la pròpia incapacitat per modificar la postura estamental sobre el servei³⁴.

32. *Ibid*, fol 223v- 224v i 227r

33. *Ibid*, fol. 227v- 228v, fol 231r. Només dos dies després Marianna d'Àustria se posava de bell nou en contacte amb els estaments valencians, per comunicar-los haver rebut un Breu papal que havia d'acontentar-los, ja que participava la canonització de Sant Lluís Beltran i elevava la categoria religiosa de la festa de Sant Vicent Ferrer. *Ibid.*, fol. 233r

34. Real Academia de la Historia. *Colección Salazar*. Signt. K-40, fol 210r- 210v.

Mesos després, el 3 de març del 1668, en uns moments de gran crispació, la regina demanava, de bell nou, als valencians el servei d'un terç de 500 o 600 homes, destinat ara a preservar el principat de Catalunya dels atacs francesos a imitació de lo que ha hecho esse Reyno estos años passados para el ejército de Extremadura contra Portugal. Una lletra del virrei comte de Paredes, que acompanyava la petició reial, insistia en la necessitat de defensar així el País Valencià i d'acceptar la petició del primer servei que formulava la regina. La petició reial no fou estudiada fins el 5 d'abril, un dia després que el baró de Cortes fes relació de la seva ambaixada, davant els estaments. La resposta de l'estament militar, l'única que coneixem, però sens dubte la més representativa, fou la d'encobrir una negativa total, amb la tàctica de la dilació. En efecte, cap de les sessions deliberants realitzades al llarg dels mesos d'abril, maig, juny, juliol i agost no donaren resultat positiu i l'arribada de les fortes calors estivals i el consegüent absentisme nobiliari s'encarregaren de palesar el desinterès de la classe política valenciana pel tema. Cal arribar al 1669 per trobar tres noves sessions dedicades al servei: el 7 de gener, 30 de mars i 2 de maig. Al final d'aquesta darrera hi ha una lacònica referència: *spiravit et nulla fuit facta deliberacio*³⁵.

A més d'expressar així la disconformitat del poder central, la Junta d'Elets de Contrafurs inicià una altra via, a través de la qual canalitzar les seves reclamacions. Aquesta via no era altra que la insinuada per la governadora quan desestimà la petició del Regne, tot i adduint que, per tractar-se d'una reclamació que concernia a l'àmbit judicial, calia seguir aquesta via per exigir la reparació. Per eixa raó, els estaments acordaren, en sessió de 4 d'abril del 1668, concedir poders als tres síndics dels estaments per fer totes les instàncies jurídiques convenients per tal d'impedir l'execució de la sentència de la *Cámara de Castilla*, les executorials d'aquesta i la *sobrecarta* del Consell d'Aragó, en el cas que aquest darrer, a la vista de la resolució reial, donés finalment tràmit a la sentència³⁶. La decisió estamental de constituir-se en part venia a enredar la ja complexa troca judicial sobre el marquesat d'Elx.

Aquest clima tan enrarit no era, sens dubte, el més escaient per a que el duc d'Aveiro es presentara de nou a Elx. Els fets ho varen demostrar. El 13 d'abril del 1668 el duc entrava de nou a la vila, amb ànim de pendre possessió, i la violenta reacció popular l'obligà a recloure's al palau, amb guàrdia de porta. A més a més, l'actitud intempestiva i la poca manya del duc forçaren la intervenció del virrei i de la Reial Audiència, que s'havien mantingut fins ara al marge del conflicte. L'entrada en escena del comte de Paredes buscava no sols evitar una nova revolta popular, sinó preservar la jurisdicció de la màxima institució reial al Regne³⁷. Hom ignorava si el Consell d'Aragó havia atorgat per fi la preceptiva *sobrecarta*, però en el cas d'haver-ho fet aquesta havia d'anar adreçada al virrei i al Reial Consell i inclouria la clàusula *oides les parts*, que era l'estil ordinari observat. La reticència del duc a presentar els documents a València constituïa un acte de menyspreu per a la jurisdicció reial al País Valencià i, a més, significava la negativa a acceptar un nou retard en l'aplicació de la sentència, ja que l'esmentada clàusula implicava atendre els drets de les parts personades en el litigi, és a dir, el duc de Nàjera, la vila d'Elx i els estaments.

35. A.R.V., *Real Cancilleria*, reg. 542, fol 246r i ss, i reg. 543, fol 61v, 79v i 81v.

36. *Ibid.*, reg. 542, fol. 244v-246r. Una nota afegida al marge d'aquesta deliberació diu: *Assí entrà lo protest que feren Justiniano Roca y Diego de Benavent*, la qual pareix fer referència a algun tipus de desacord d'aquests dos membres de la Junta en representació de l'estament militar.

37. El virrei prengué immediatament mesures. Després de reunir les Sales de la Reial Audiència, es va acordar que un dels seus ministres anés a Elx per convèncer el duc que abandonés la vila, davant el risc que corria enfront del poble avalotat. El marquès de la Casta i don Juan Escorcía anaren també a parlar amb el duc, per indicació del virrei. El comte de Paredes comunicava a la regina, en lletra del 15 d'abril, totes aquestes novetats i la regent, amb resposta de 23 d'abril, aprovava les mesures, alhora que transmetia ordre al duc d'Aveiro de presentar-se davant la Reial Audiència. A.R.V., *Real Cancilleria*, reg. 591, fol. 36v-37 r.

Al llarg del mes d'abril del 1668 totes aquestes parts prengueren posicions davant la Reial Audiència, amb mires a al·legar els seus drets. Els primers a fer-ho foren la vila d'Elx i el duc de Nájera, el dia 16 d'abril, cadascú per mitjà del seu procurador i tots dos coincidien a denunciar que havien tingut notícies que la duquesa d'Aveiro havia obtingut finalment la *sobrecarta* del Consell d'Aragó i pretenia posar en execució el que consideraven que era una sentència nul·la emesa pel Consell de Castella. Demanaven la intervenció de la Reial Audiència per evitar-ho i exigir la presentació de l'esmentat document³⁸. Un dia després, el procurador de la duquesa presentava, també, una suplicació davant l'Audiència demanant l'execució d'una Reial Lletra d'11 de març en la qual s'ordenava que no fos impedida la presa de possessió de la interessada, ni tan sols pel procurador patrimonial. Malgrat això, la regina declarava la necessitat de preservar el dret dels interessats si pretenien impedir-ho, sobre el qual caldria administrar justícia i escoltar les parts³⁹. En efecte, els despatxs lliurats a la duquesa d'Aveiro pel Consell d'Aragó anaven adreçats al virrei i l'Audiència per tal que fos administrada justícia per les vies ordinàries; això significava que la Reial Ordre havia d'ésser executada segons Furs i Costums del Regne, tal i com els estaments venien reclamant.

En aquestes circumstàncies, les parts afectades reaccionaren ràpidament, demanant la suspensió de la Reial Ordre i qualsevol altra provisió que es fes sense la seua injunció, mentre que el duc d'Aveiro persistia en la pretensió de possessionar-se del marquesat sense més demora ni presentar els despatxs a l'Audiència. Les dificultats trobades a Elx per l'actitud violenta de part dels seus habitants, mogueren a intentar-ho a la baronia d'Asp, d'on prengué possessió el 18 d'abril. Aquesta prova de força provocà una onada d'actuacions, iniciades pel procurador del duc de Nájera, el qual havia tingut fins aquell moment la possessió de la referida baronia i denuncià la il·legalitat de l'acte⁴⁰.

El Regne, per la seua part, presentà, el 24 d'abril, davant la Reial Audiència una suplicació per immiscir-se en les referides causes, encetant així la via legal ja oferta per la regina i aprovada en la Junta de Contrafurs del dia 4. El virrei s'apressà a comunicar, el mateix dia, a la regent el nou pas donat pels estaments, així com la inestable situació del marquesat. La resposta de Marianna d'Àustria no pogué ser més contundent: ordenar al duc la seva sortida immediata d'Elx i presentar davant la Reial Audiència els despatxs del Consell d'Aragó. En les instruccions donades al virrei se li encomanava clarament la utilització de tots els mitjans jurídics i econòmics, en raó del qual la Reial Audiència procedí a notificar-ho a l'interessat, sota la pena de 30.000 ducats en cas de incompliment⁴¹. Ni el rigor d'aquestes imposicions ni la tramesa de distints comissionats modificaren l'actitud desafiant del duc, que l'agost del 1668 pretengué prendre possessió de la baronia de Planes⁴². En aquestes circumstàncies restaven, altrament, paralitzats tots els procediments judicials, per la negativa del duc a rebre cap notificació; raó per la qual la Junta de Contrafurs decidí prendre de nou la iniciativa i, en sessió de 2 d'octubre, procedia a declarar de nou contrafur, denunciant que, malgrat les inhibicions obtingudes de la Reial Audiència per les parts interessades, el duc d'Aveiro havia prosseguit en la seva actitud contrària als manaments judicials, no havia presentat la *sobrecarta* del Consell d'Aragó i, a més, aquesta havia estat despatxada sense que la vila d'Elx fos oïda en justícia, tot el qual era contrari i repugnant

38. A.R.V., *Real Cancilleria*, reg. 1185, fol 248v- 250v i 1186, fol 44v- 46r.

39. *Ibid*, reg. 1185, fol. 259r- 260v. El procurador de la duquesa d'Aveiro es limità a presentar la Reial Lletra, sense acompanyar-la dels despatxs del Consell d'Aragó.

40. *Ibid*, reg. 1186, fol. 55v- 57v. Suplicació posada davant la Reial Audiència el 20 d'abril i Reial Provisió del mateix dia acceptant-la a tràmit.

41. *Ibid*, reg. 591, fol 37v i 38 r-v. Malgrat tot, el duc es va negar a rebre qualsevol notificació de la Reial Audiència, entrebant així els procediments judicials.

42. *Ibid*, reg. 1188, fol 33r- 34v. Fou necessari que la Reial Audiència despatxés un comissionat per impedir-ho, a instàncies del duc de Nájera.

als Furs⁴³. D'acord amb el procediment habitual, s'acordà de fer nova ambaixada a la regina i prèviament concedir al virrei el termini establert per procedir a la reparació.

La resposta del virrei a la nova declaració de contrafur ratificava els arguments ja expressats per Marianna d'Àustria anteriorment i remitia a la via de justícia, al temps que declarava improcedent l'ambaixada. En conseqüència, la Junta d'Elets de Contrafurs, reunida el 23 d'octubre, acordava que els síndics estamentals possessin nova suplicació davant la Reial Audiència, demanant la inhibició de tots els ministres i tribunals inferiors del regne, per tal que no acceptessin cap ordre de la duquessa sense que aquesta hagués estat primer examinada amb la injunció dels estaments, reservant el coneixement i l'execució a la Reial Audiència⁴⁴. Aquest acord es féu efectiu el 3 de novembre⁴⁵ i pretenia obligar la duquessa d'Aveiro a acudir a la Reial Audiència, on els estaments podrien comprovar si tot havia estat fet d'acord amb els Furs.

Cal esperar fins a l'estiu de 1669 per trobar de nou referències documentals sobre tan vidriosa qüestió, si bé ara amb caràcter definitiu. En efecte: el procurador de la duquessa d'Aveiro presentava a la Reial Audiència una suplicació de data 27 de juliol acompanyada, per fi, d'una reial *sobrecarta* i requisitòria del Consell d'Aragó de 13 del mateix mes, per a que, sense dilació, es donés possessió, a la interessada, del marquesat i baronies. El mateix dia, l'oïdor d'aqueixes causes, Joan Crisòstom Berenguer de Morales, dictava una provisió per a executar el que era demanat. Cal suposar —perque les fonts judicial no són molt explícites— que la Reial Audiència comunicaria al Regne aquesta nova situació, car només dos dies després, el 29 de juliol, la Junta de l'Observança dels Furs tornava a reunir-se per parlar-ne. Aquesta vegada la confrontació fou la característica dominant, fins al punt d'impeidir arribar a cap deliberació, per la divisió d'opinions. Un grup d'elects —entre els que hi havia Dionís Carroz, el canonge Vidal, el senyor de Cortes i Joan Baptista de Balda— requeria els síndics dels estaments per a que executessin l'ordre de posar calendaris a les suplicacions que els advocats dels estaments dictaven sobre el negoci d'Elx contra els ducs d'Aveiro, protestant contra aquells, en cas de no fer-ho, pels danys que es poguessin derivar contra el Regne. És a dir, demanaven seguir endavant, en aplicació dels acords de 4 d'abril i 23 d'octubre del 1668. Per contra, un altre grup d'elects —don Francesc de la Torre, don Francesc Fenollet, Justinià Roca, Francesc Roca, Lluís Alexandre i Francesc Blanquer— reprotitava i requeria els síndics que no prosseguissin en dites instàncies fins a tenir nova ordre de la Junta; per tant, calia esperar que aquesta prenguéssin nou acord a la vista de les noves circumstàncies. Aquesta divisió al si de la Junta quedà reflectida també entre els síndics dels estaments, dels quals només el militar —Francesc Vaciero i Beneito— es mostrà partidari de seguir endavant amb les instàncies judicials, mentre que els dos restants —el canonge Melcior Fuster i Pere Llop Peris— es manifestaren partidaris d'esperar les ordres que pogués adoptar la Junta. Les dificultats d'aquesta per prendre cap determini implicaven, de fet, donar via lliure a l'Audiència per tramitar els despatxs del Consell d'Aragó que ratificaven la sentència de la *Cámara de Castilla* sobre la possessió del marquesat d'Elx i altres

43. *Ibid.*, reg. 543, fol. 11v-16v. La decisió fou presa amb els vots en contra de dos membres de l'estament militar, Justinià Roca de la Serna, generós, i el doctor Francesc Conca. La vila d'Elx agràia, amb lletra de 12 d'octubre, l'acord pres per la Junta de Contrafurs, fol. 18r-19r.

44. *Ibid.* fol. 28v-32v. Justinià Roca protestà l'esmentat acord, així com per la presència de Joan Baptista de Balda, advocat de l'estament militar, elegit recentment com a membre de la Junta en substitució de Guillem Ramon Anglesola, que havia mort. Tot fa pensar que Roca tractava d'evitar enfrontaments amb el poder reial. Balda, sent advocat de la ciutat, havia estat desterrat al castell de Morella el 1656, fet que hom declarà també contrafur. *Ibid.*, reg. 592, fol. 146 i ss.

45. *Ibid.* reg. 1188, fol. 202v-206r. La vila d'Elx es sumà a la iniciativa dels estaments, amb una instància a l'Audiència per a que aquesta obligués a la duquessa a nomenar procurador a València al qual poder fer les notificacions. *Ibid.*, 212v-214r. La vila intentà també obtenir suport de la Ciutat de València, però aquest quedà reduït a un paper d'intercessió, perquè *havem trobat totalment la porta tancada ab un orde de Sa Magestat que ens mana que per ningun cas interposem en fer intercepsions en causes judicials*, A.M.V. reg. g3-60, s.f, lletra de 6 de desembre de 1668.

baronies, ajustant-se al que era establert pels Furs⁴⁶. És clar que, arribats a aquest punt, els estaments havien aconseguit, per fi, portar al solc dels procediments forals la nova marquesa d'Elx, al temps que el pronunciament del Consell d'Aragó garantia la legalitat, de manera que, dividida i tot, la Junta de Contrafurs havia assolit els seus objectius.

No podia dir el mateix la vila d'Elx, que rebia un dur cop, en la seva pretensió de convertir-se en vila reial. La Reial Audiència dictava el 29 de juliol una nova provisió, nomenant comissionats per donar possessió del marquesat i baronies a doña María Guadalupe Lancáster y Cárdenas, duquesa d'Aveiro, Torres Novas, Écija i Ciudad Real i ara també marquesa d'Elx⁴⁷. Prevenint la resistència dels il·licitans a aquesta disposició, l'Audiència facultava Berenguer de Morales per salvar tots els obstacles. L'1 d'agost, a Elx, prenia possessió, en nom dels ducs, donya María Ponce de León, duquesa de Gandia, la qual havia delegat els poders que tenia a favor de don Ambrosio Izco de Quincoces, capità i governador del ducat de Gandia. Uns dies després, el 9 d'agost, fou convocat Consell General. Malgrat les nombroses absències amb les quals hom volia manifestar la desaprovació popular i la protesta del síndic de la vila, Gaspar Pérez de Sarrió, fou donada *la verdadera, real, actual y corporal pocsessió de dita vila i marquesat de Elig, drets, regalies y emoluments de aquella a señor pertañents ab la jurisdicción suprema... en dit nom de procurador*⁴⁸.

En definitiva: a les darreries del segle XVII, les institucions valencianes mostraven plena vitalitat a l'hora de respondre als atacs a la legislació foral i comptaven amb mecanismes de defensa de la legalitat. Es cert, d'altra banda, que la monarquia mostrava gran resistència a acceptar les denúncies de contrafur, la mateixa que el Regne podia utilitzar per negar-se a concedir serveis que, per ser demants fora de Corts, sols tenien caràcter voluntari. A més a més, la resolució insatisfactòria dels contrafurs tenia per a la monarquia un cost polític també molt elevat. És ja conegut el descontentament que existia a la Corona d'Aragó respecte al govern de Marianna d'Àustria. Pareix evident que, pel que fa al País Valencià, l'actitud del govern de Madrid respecte al contrafur d'Elx ajuda a explicar la negativa de concedir nous serveis i també l'entusiasme amb què fou rebuda la iniciativa de don Juan José de Àustria⁴⁹.

46. A.R.V. *Real Cancilleria* reg. 543, fol 97r-98 v

47. *Ibid.*, reg. 1192, fol 66v-69v i 1191, fol 243 v-246r. Provisions de 29 de juliol i 1 d'agost de 1669, respectivament.

48. Un estudi sobre el règim senyorial a Elx és realitzat per RUÍZ TORRES, P. *Señores y propietarios*, València, 1981, qui escriu: *nos encontramos con una jurisdicción compartida entre el señor y la Corona* i, més avant, afirma que la monarquia s'havia reservat la suprema jurisdicció. Ara bé, en reproduir el document de cessió de 1470 cita textualment que es concedeix *la justicia civil e criminal alta e baxa e mero e mixto imperio* (pàgs. 49-50). Tots els documents utilitzats per al present treball ratifiquen l'ús de la suprema jurisdicció per part del senyor. Tot i això encara resta per fer l'estudi, força interessant, del llarguissim procés antisenyorial a Elx. La documentació municipal, la que existeix a l'Arxiu del Regne de València i la de l'Arxiu de la Corona d'Aragó serviren per traure a llum un cas incomparable a l'àmbit valencià i potser també fora d'aquest. Una còpia de les darreres provisions de la Reial Audiència i de la presa de possessió de la nova marquesa apareix al A.M.E., signat. H/13-11, i dels problemes que açò plantejà al Consell General, a la Sèrie de *Libros de Concejo*.

49. Precisament aquestes lletres arribaren a València el desembre del 1668. GARCÍA MARTÍNEZ, S.: "Sobre la actitud valenciana ante el golpe de estado de don Juan José de Austria (1668-1669)" *Actas del I Congreso d'Història del País Valencià*, vol. III, València, 1976, pàgs. 421-457.